

יד
מדרו"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
מקיץ
טבת ה'תשפ"א ב'של"ב
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

בעניין אכילת סופגניות בחנוכה, תשובות לטעם הגרשז"א כי קבעו לאכול סופגנין בחנוכה בכדי לברך ברכה מעין שלוש וכו', והתייחסות למובא בחוברת קול ברמה בשם הגר"י זילברשטיין לגבי מה הדין באדם שאכל סופגניות ולא אמר "ועל מזבחך" בברכה מעין שלוש, שזו מילתא דבדיחותא.

שני הסברים לקשר שבין ימי החנוכה לבין צום עשירי בטבת, ודחיית דברי ספר קול דודי בעניין זה.

השלמת התשובה לשואל בעניין הבלבול הקיים בקרב מתחזקים ובעלי תשובה לגבי דרך לימוד התורה וקיום המצוות וכן הנהגות אחרות וכו'. הרחבה בעניין עונש נביאי השקר שהיו בזמנם והשומעים להם, גם אם יש מהם העושים נסים ונפלאות. והשוואה לאנשים בזמנינו הנתלים ברבנים האומרים נגד התורה.

פסק מרן שליט"א כי אין להניח תפילין בתפילת מנחה של צום י' בטבת שחל בערב שבת, כמו בשנה זו.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בדיסקים ובקו "קול יהודי תימן" – 574

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

השיעור מוקדש לרפואת ולהצלחת התינוקות
אילה שתחי' בת ידידנו הרב אסף לוי הי"ו מביתר עילית ת"ו,
ולנו"ב היולדת מרת אשרת בת יהודה שתחי',
בעבור שהתנדבו למוסדות יד מהרי"ץ.
המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשי ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם,
ויחזקם ויאמצם בקו הבריאות, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם לטובה, אכ"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש לרפואת ולהצלחת התינוקת אילה שתחי' בת ידינו הרב אסף לוי הי"ו מביתר עילית ת"ו, ולנו"ב היולדת מרת אשרת בת יהודה שתחי', בעבור שהתנדבו למוסדות יד מהרי"ץ. המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשי ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, ויחזקם ויאמצם בקו הבריאות, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם לטובה, אכי"ר.

הגמרא במסכת שבת [דף ל' ע"ב] אומרת כך, אין שכינה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שיחה ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דבר שמחה של מצוה.

ובהמשך איתא התם בגמרא, כי הא דרבה – יש גורסים, רבא – מקמי דפתח להו לרבנן – לפני שהוא היה פותח את השיעור לתלמידי החכמים – אמר מילתא דבדיחותא, ובדחי רבנן. לסוף, יתיב באימתא ופתח בשמעתא. בכדי לפתוח את הלב, הוא הקדים לומר איזה דבר של בדיחותא.

בעז"ה אנחנו נלך בעיקבותיו.

אנחנו נוסעים כעת מחנוכה, והחנייה הבאה זה עשירי בטבת, שיחול בערב שבת הבאה לקראתנו לשלום. יהי רצון שייהפך לששון ולשמחה. חנוכה ועשירי בטבת, זיסעו ויחנו'. ברצוני להסביר את הקשר, הסמיכות של חנוכה לעשירי בטבת.

בעניין אכילת סופגניות בחנוכה, תשובות לטעם הגרשז"א כי קבעו לאכול סופגנין בחנוכה בכדי לברך ברכה מעין שלוש וכו', והתייחסות למובא בחוברת קול ברמה בשם הגר"י זילברשטיין לגבי מה הדין באדם שאכל סופגניות ולא אמר "ועל מזבחך" בברכה מעין שלוש, שזו מילתא דבדיחותא.

לפני כן נקדים בעניין המנהג שישנו בקהילות ישראל, לאכול סופגניות בחנוכה. אצלנו בתימן לא היה המנהג הזה, אבל מתברר שזהו מנהג קדמון בכמה ארצות. והראיה, שכבר אביו של הרמב"ם מזכיר זאת, ומחזק את העניין.

מביאים זאת בהרבה ספרים, מצאו זאת בכת"י, בדור שלפנינו. הראשון שמצא זאת הוא בקובץ שריד ופליט [הרי"מ טולידאנו, ת"א תש"ה, קובץ א' עמ' 8] שכתב בזה"ל, כתב רבינו מימון בן יוסף – זהו אביו של הרמב"ם – בחיבורו על התפילות בלשון ערבי [נזכר בשו"ת תשב"ץ ח"א סי' ב' עיי"ש] בפירושו על ענין חנוכה, אין להקל בשום מנהג ואפילו מנהג קל. ויתחייב כל נכון לו, עשות משתה ושמחה ומאכל, לפרסם הנס שעשה השם יתברך עמנו באותם הימים. המדובר על ימי חנוכה.

ופשט המנהג לעשות סופגנין, בערבי אלספינג, והם הצפיחיות בדבש, ובתרגום [בש"לח ט"ו, ל"א] האיסקריטין, משום שהם קלויים בשמן, זכר לברכתו.

עשו זאת בשמן, קלוי עם דבש וכו', בזמנינו זה עם ספר, לא משנה כל הפרטים מסביב. העיקר הוא, שזה זכר לברכתו. דהיינו, ה' ברוך הוא נתן ברכה לפך השמן שדלק שמונה ימים, ולכן עושים את הסופגנין האלה בשמן.

בספר הליכות שלמה, העלו את פסקי מו"ר הגרש"ז אוירבך [בחלק מועדים, דף שיי"ט], והעורך מביא [ארחות הלכה, הערה 20] את הספר הזה, מציין זאת בשם ספר 'מנהג ישראל תורה', והוא כותב שהעתיקו זאת מכת"י תימני. אבל זאת טעות, זה לא כת"י תימני אלא מרוקאי, כנראה האשכנזים מחליפים ביניהם ומתבלבלים. כתוב שם במפורש, שהכת"י הוא מאת משפחת טולידאנו.

בכל אופן, הגרשז"א נתן טעם מחודש, או מעצמו, או שהוא שמע זאת בשם גדול אחד, כי הטעם לאכילת סופגנין היא, בגלל שהיונים טימאו את המזבח, והחשמונאים לא הצליחו לטהר אותו, היו צריכים לעשות מזבח חדש. את אבני המזבח הישן לא יכלו לטהר, כמבואר בגמ' ע"ז [דף נ"ב ע"ב], לכן כיון שבברכת מעין שלוש אומרים זעל מזבחך, לכן הנהיגו לאכול סופגנין, כדי שתהיה אח"כ ברכת על המחיה, ושיוסיפו ברכה על המזבח. זהו הטעם שהוא חידש.

שערי יצחק – השיעור השבועי

נגד שכחה. אני כבר לא מדבר על כך, שאנחנו התימנים איננו גורסים 'לשכחם מתורתך', אלא 'לבטלם מתורתך'. המדובר רק לפי הגירסא שלהם. אבל למה דוקא שמן זית? וכי לא עושים סופגניות עם שמנים אחרים? אינני מבין מה הקשר. שמן זית הוא אכן טוב לזכרון, כמ"ש בגמ' בהוריות דף י"ג ע"ב. אבל לפי רבינו מימון הדבר מובן, העיקר שמן, לא משנה איזה שמן, הרי כל השמנים כשרים לנר חנוכה, א"כ עשו זכר לנס הזה.

דרך אגב, רבינו מימון מחזק זאת מאד, הוא כותב בסוף דבריו בזה"ל, ואותם המנהגים – הוא מביא עוד מנהגים – אין לנו לבזותם, ומי שהנהיגם זריז ומשתדל הוא, כי הם מעיקרים נעשים, ולא יבזו במנהג האומה, וכבר אמר הנביא ע"ה [משלי א, ח] וְאֵל תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אִמְךָ, דת אומתך אל תעזוב.

לפי טעם הגרשז"א, לא מובן למה דוקא סופגנין. ישנם שאר הרבה מינים שמברכים עליהם ברכה מעין שלוש, כגון פת הבאה בכיסנין, ופירות משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל.

אדרבה, סופגנין זאת בעיא. הרי לגבי ברכת הסופגנין, לא בטוח שברכתם בורא מיני מזונות ועל המחיה. אמנם כך נוהגים, אפי' בקביעות סעודה, מכיון שזה טיגון, ובטיגון אפי' בקביעות סעודה הנשארת הברכה על המחיה, אבל הרי הדבר תלוי במחלוקת רבינו תם ורבינו שמשון. רבינו תם אומר, כי דבר שנעשה בשמן, כיון שהולכים בתר שעת גלגול העיסה, לא איכפת לנו שבסוף תבשל או תטגן את זה, לדעת ר"ת צריך ליטול ידים ולברך המוציא וברכת המזון. מרן בשלחן ערוך ובסימן קס"ח סעיף י"ג חושש לדעה זו, ולכן הוא אומר כי ירא שמים לא יאכל זאת אלא רק בתוך הסעודה. אמנם הרמ"א מעיר, כי המנהג כסברא הראשונה. גם אצלינו התימנים כך נוהגים, לא חוששים לכך, לא מחמירים בזה, אפי' אנשים מדקדקים ויראי שמים. אבל בכל אופן, למה לקחו דוקא סופגנין, שזהו דבר בעייתי? שהרי אדרבה, לפי

כתוב שם כך, וברשימות כת"י כתב רבינו טעם נוסף לאכילת הסופגניות [וכמדומה שבע"פ אמר כן בשם גדול א'], כי בחנוכה בית חשמונאי, טיהרו את כל המקדש. אולי זאת טעות, לא 'כל המקדש' אלא 'כל המקדש'. אבל זה לא מוכרח. ואילו את אבני המזבח ששקצום היונים, לא ידעו לטהרם וגנוזם [ע"ז דף נ"ב ע"ב], והצטערו על כך.

כנראה זה לא כ"כ מדוייק, זה לא שלא ידעו לטהר אותם, אלא 'לא יכלו לטהר אותם. הגמ' שם אומרת, כי אי אפשר היה לשבור אותם, כיון שצריך 'אבנים שלימות תבנה'. אי אפשר לנסר אותם, משום שנאמר 'לא תניף עליהם ברזל'. אז אין מה לעשות, וגנוז אותם בבית המוקד, מזרחית צפונית, כפי שכתוב שם בגמ' ע"ז, וזאת משנה במסכת מדות פ"א מ"ו. לכבוד המזבח, שמרו וגנוזו אותם.

ולכן נהגו במאכלים שמברכים עליהם ברכת מעין שלוש, שבה מזכירין זעל מזבחך, משא"כ בברכת המזון שאין מוזכר בה המזבח ביחוד. אם היו עושים סעודה, בברכת המזון לא מוזכר המזבח ביחוד. לכן, חיפשו איזה דבר שיזכיר את 'המזבח', כי לזה לא היה תיקון בהדלקת הנר, וכדומה.

לפענ"ד, הטעם הזה הוא 'דחיק ואתי מרחיק', מאד דחוק מכמה סיבות.

ראשית, אם זה בגלל שרצו לומר על כך ברכת מעין שלוש, אז בשביל מה צריך סופגנין? למה דוקא סופגנין? וכי חסרים מיני מזונות, כגון בסקויטים ועוגות אשר מברכים עליהם ברכה מעין שלוש? או פירות? אם זה בגלל ברכה מעין שלוש, ישנם הרבה דברים שמברכים עליהם ברכה זאת, א"כ למה סופגנין? בשלמא לרבינו מימון, שזה שמן, מובן כי צריכים דוקא שמן.

אינני יודע, מדוע ישנם כאלה החושבים שזה דוקא שמן זית. הדבר אינו נכון. ראיתי כי בספר עין אברהם [דף רע"ח], הוא אומר כי הטעם לכך מפני ששמן זית הוא טוב לזכרון, ובנוסח 'על הנסים' אומרים 'לשכחם מתורתך', זאת סגולה

מרן צריכים לאכול זאת בתוך הסעודה, ולהכליל זאת בהמוציא וברכת המזון, ואין על זה ברכת מעין שלוש. זאת טענה אחת.

דבר שני, כל העניין הזה, להזכיר 'על מזבחך' בברכה מעין שלוש, זה רק בנוסח שלהם. אבל בנוסח שלנו, לא מזכירים כלל 'על מזבחך', לא בברכת המזון ולא בברכה מעין שלוש. בדקתי ועיינתי בדבר זה, וראיתי כי גם רב עמרם גאון, ורב סעדיה גאון, ובעל הלכות גדולות, והרמב"ם, ומחזור ויטרי תלמיד רש"י, ועוד הרבה ראשונים, לא גורסים זאת בכלל בברכה מעין שלוש. והאמת היא כי זאת מלתא דתמיהא, מדוע הספרדים והאשכנזים גורסים זאת בברכה מעין שלוש, אף שאין את זה בברכת המזון. הרי ברכת מעין שלוש, צריכה להיות מעין ברכת המזון. איך יש בקיצור, מה שאין בנוסח הארוך? הרי זה תמצית של ברכת המזון, א"כ אי אפשר להכניס נוסח דבר חדש, כאשר במקור הוא לא נמצא. כמה קולמוסים נשתברו, על מה שאומרים 'שרצית' והנחלת לאבותינו, וזה קיים גם בנוסח שלנו. 'הנחלת' אנחנו אומרים בברכת המזון, אבל לא מוסיפים 'שרצית'. רבים דנו על כך, ומצאו תירוץ בכמה ספרים. אבל בנ"ד, לגבי העניין של 'על מזבחך', לא די לנו בקושיא הזאת שהוסיפו מלה, וכמה דנו בזה כדי ליישב זאת, למה דוקא כאן אומרים 'שרצית' ולא בברכת המזון שזה המקור של ברכה זו, אז לגבי 'על מזבחך', שזה רק בנוסחאות שלהם, אי אפשר לבנות על זה טעמים.

בגמרות שלפנינו, במס' ברכות דף מ"ד ע"א מובא אמנם 'על מזבחך' בכלל נוסח הברכה. אך המעין בדקדוקי סופרים שם ימצא שבכת"י ליתא. מובן שמעתיק או מדפיס הוסיף זאת, לפי הגירסא שהיתה שגורה בפיו, לפי מנהג מקומו. וכך זה גם בעניינים דומים רבים.

בכמה ספרים, אמנם יישבו את הנוסח הזה, ועל מזבחך. תמיד שערי תירוץ לא ננעלו. כגון שראיתי בשו"ת מחקרי ארץ וח"ג סימן נ"ג שהביא וציין כמה תירוץ, אבל המעין יראה

כי כל התירוץ הם דחוקים. גם בספר עדות ביעקב [חלק שני סימן י"א דף נ"ט ס'] מיישב זאת. בסדר. אבל להגיד שזהו הטעם לאכילת סופגנין, זה דבר דחוק.

*

אבל כפי שאמרתי לכם בתחילת השיעור, ברצוני לומר מילתא דבדיחותא. תראו מה יצא מכך. ראיתי שפירסמו בחוברת קול ברמה, של הרה"ג יצחק זילברשטיין שליט"א, לא ראיתי זאת בפנים אלא רק תמצית הדברים.

כתוב שם כך, כאשר נצחו היהודים במלחמתם נגד היוונים, את הכל היה אפשר לטהר ולקדש, רק לא את המזבחות שנטמאו על ידי היוונים. ולכן, אנחנו אוכלים בימי החנוכה מאכלים שמברכים עליהם 'ברכה מעין שלוש', ובברכה זו אנחנו אומרים 'על מזבחך ועל היכלך', שלא אומרים בברכת המזון, ומתפללים על מזבח-השם ההרוס, שנטמא על ידי היוונים, ולא הצלחנו לטהרו.

מה יהיה הדין, אם אכל סופגניות, ושכח לומר 'על מזבחך'?

מה הדין נותן? אם אדם אמר ברכה מעין שלוש, ולא אמר 'על מזבחך', דילג על המלים הללו. זאת השאלה.

תשמעו מה כתוב שם.

כאן פסק הגר"י זלברשטיין, כי מלבד הבושה והחרפה שיש בכך – רחמנא ליצלן, השמטת 'על מזבחך' אוי ואבוי. שהרי כפי שכותב הגרשז"א, זה עיקרו של יום – זהו העיקר הברכה, בחנוכה הדבר אולי נהיה עיקר יותר מן הברכה בעצמה – יתכן שתהיה עליו מצוה לאכול עוד סופגניה. שמעתם? ולא רק זה, ולהעמיד שומר שלא ישכח שוב 'על מזבחך'. שישמור עליו, שלא ישכח להגיד 'על מזבחך'...

כפי שאמרתי לכם, אינני יודע. אילו כתבו זאת בתורת מילתא דבדיחותא, זה היה טוב. אולי זה לא מתאים לחנוכה, אלא לפורים.

שערי יצחק – השיעור השבועי

אמנם אין חובה לקשר את העניינים. אלו שני זמנים, יצא כך כביכול, חנוכה היה בכ"ה בכסלו, שמונה ימים היה הנס, ובעשירי בטבת סמך מלך בבל את ידו על ירושלים, וקבעו את צום עשירי בטבת. אבל מסתבר, כי מן השמים אין דברים בחנם, הכל מכוון, והסמיכות הזאת אומרת דרשני.

הרי רואים גם לגבי שאר כל החגים, כי ישנו קשר ביניהם. למשל סוכות, בא אחרי הימים הנוראים, אחרי ראש השנה ויום כיפור. הדבר אינו לחנם. ימים נוראים, אלו ימים מפחידים, פחד מאימת הדין, ואח"כ סוכות זהו זמן שמחתינו. לכאורה, אלו שני קצוות, באופן קיצוני. אבל אדרבה, הדבר משלים. דהיינו, סוכות משלים את ימי ראש השנה וכיפור. כי ימי הדין, חודש אלול ועשי"ת, זאת תשובה מיראה, מתוך פחד שח"ו האדם לא יענש ולא ייגזרו עליו גזירות קשות. אח"כ יש תשובה מאהבה, לחזור בתשובה מתוך שמחה, זהו זמן שמחתינו, עד הושענא רבה ושמיני עצרת, שאז גמר מסירת הפתקין. הדבר בא, בכדי שהאדם יעשה תשובה לא מתוך פחד ואימה ורעדה, אלא מתוך שמחה הוא יכול לתקן את עצמו. ואדרבה, הגמ' במסכת יומא [דף פ"ז ע"ב] אומרת, כי ע"י שעושים תשובה מאהבה, הזדונות נהפכים לזכיות.

גם לגבי צום גדליה, הסברנו בזמנו [מוצש"ק האזינו התשע"א] כי אף שלכאורה זהו תאריך, ג' תשרי, ואינו קשור לפוס רהטא לעשרת ימי תשובה, אבל ישנם כמה וכמה טעמים למה זה נכנס בתוך עשרת ימי תשובה. הדבר אינו מקרה, זה לא שבגלל שזהו התאריך אז חייבים לקבוע זאת שם, אלא זה בא ללמד מוסר, איך בעשרת ימי תשובה עשו דבר כזה, להרוג את גדליה. כיצד הם היו מסוגלים. וכן לגבי העניין של בין אדם לחבירו, שהרי מתוך קנאה ישמעאל בן נתניה הרג את גדליה, כיון שהוא היה מזרע המלוכה, הוקשה בעיניו למה מינו אותו. א"כ שלא יחשוב האדם כל הזמן רק על

אלו דברים מוזרים. אינני חושב שהגרשז"א עצמו היה מפליג עד כדי כך. מאיפה להמציא דינים והלכות כאלה, שלא היו ולא נבראו? לעשות זאת טעם כעיקר, וישנה כבר נפקא מינה להלכה עד כדי כך?

לפענ"ד, זאת מילתא דבדיחותא. ואם לא, זאת מילתא דתמיהא. צריך אולי לראות בפנים, אולי כתוב שם דברים אחרים, ומה שכתבו כאן בשמו אלו דברים שאינם מדוייקים. אבל עכ"פ חושבני, כי דברים כאלה, הם 'בל יראה ובל ימצא'. אסור לכתוב את זה, אסור להדפיס זאת, אסור לפסוק כך, ואסור לפרסם דברים כאלה.

שאלה מהקהל: לא הבנתי מה שהרב אמר מקודם שזה מתאים לפורים, הרי לדידן אין חילוק בַשְּׁטוֹת בין פורים לשאר ימים.

תשובת מרן שליט"א: נכון שכך כתב הבית יוסף בסימן תרצ"ה, ואחריו השתלילי זתים שם בס"ק י"א, ואחריהם כל ישרי לב. וגם אני הקטן העליתי זאת בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר ה"ל פורים סי' קכ"ג אות ט' ד"ה אבותינו יעו"ש. אבל אין להגזים. הם דיברו שם בהדיא לגבי חטיפת מאכלים זה מזה, לאפוקי ממנהגי האשכנזים, וה"ה לעניינים הדומים לכך. אבל כאן הרי אנחנו עסוקים ב'מילי דבדיחותא', שיש מן האמוראים שנהגו כך אפילו בכל ימות השנה, לפני פתיחת השיעור, וכמו שהקדמנו. אם כן כל-שכן בפורים, שיש בו מצות שתיית יין עד דלא ידע וכו'.

אם קשה למישהו לקבל זאת, יחפש וימצא שכך נהגו אבותינו כבר בתימן, כמובא במצפיי"ת דף קל"ה ד"ה בגמר, בבדיחות הדעת עוסקים במשלוח מנות.

שני הסברים לקשר שבין ימי החנוכה לבין צום עשירי בטבת, ודחיית דברי ספר קול דודי בעניין זה.

חנוכה ועשירי בטבת, דרשינן סמוכים.

בן אדם למקום, אלא צריך גם בן אדם לחבירו וכו'. וישנם עוד פירושים איך לקשר זאת.

א"כ גם בנ"ד, צריכים להבין את הקשר שבין חנוכה לעשירי בטבת.

בעז"ה חושבני, כי ישנן שתי דרכים להסביר זאת.

דרך אחת, היא יותר פשוטה. הרי היונים ניסו לבטל את עבודת בית המקדש, לטמא את כל מה שיכלו, את המזבחות ואת השמנים וכו', מה שיכלו לקלקל, אבל לא הצליחו. בסופו של דבר, זכינו והדליקו את המנורה, ע"י שמצאו פך שמן טהור, ראו נסים ונפלאות, וחזרה העבודה למקומה. ובעשירי בטבת, בעוה"ר נחרב בית המקדש. רק אנחנו יכולים להחריב את בית המקדש, אבל הגויים אינם יכולים להחריב את ביהמ"ק. אם גויים באים להחריב את ביהמ"ק, הם לא מצליחים. מי שח"ו אשם בחרבן בית המקדש, זה בעוונותינו הרבים.

הדבר בא להגדיל ולהעצים את הצער והאבל על החרבן. דהיינו, להראות את הקטביות, בין חנוכה שזכינו ב"ה, כי הגויים לא הצליחו, לבין עשירי בטבת, שעוונותינו החריבו אותו. בהמשך נראה זאת [בשם אור החיים, ודברי יואל], למה אם זה בגלל היהודים, הדבר יותר גרוע וקשה, מדוע זה יותר מסוכן.

דרך שנייה להסביר זאת, בהקדים כי כאשר רוצים לדעת את התוכן העיקרי של דבר, צריך להבין מה המיוחד בו. הרי ישנן הרבה צומות, שנקבעו מסיבות שונות, א"כ מה עשירי בטבת שונה? הרי יש את י"ז בתמוז, ואת שאר הצומות, ובסה"כ זה קשור לחרבן, ובעשירי בטבת, התחיל החרבן, התחיל המצור על ירושלים. אבל מהי הנקודה העיקרית המיוחדת, בעשירי בטבת, ומהי הנקודה העיקרית הראשונה בחנוכה? ישנו כאן משהו משותף.

ישנו כאן איזה יסוד גדול, שאומר מהר"ל מפראג. לכאורה, למה מסכת שבת מתחילה יציאות השבת שתיים שהן ארבע? מדוע

מתחילים עם דיני הוצאה? עיין בתוספות שם ריש מסכת שבת, הקשה ריב"א, דדיני הוצאות שבת היה לו לשנות גבי אבות מלאכות אחר פרק כלל גדול לקמן (דף עג.), דהתם קתני אבות מלאכות מ' חסר אחת וקתני הוצאה לבסוף, והוה ליה להתחיל כסדר בדברים דמיירי בע"ש מבעוד יום וכו' יעו"ש.

ישנה שאלה בעיני זאת לגבי הרבה מסכתות, במקומות רבים. למשל, מסכת גטין מתחילה כך, 'המביא גט ממדינת הים, צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם'. הראשונים אומרים, כי כיון שזו מילתא דרבנן, חביבא ליה. 'חביבין דברי סופרים יותר מיינה של תורה'. לגבי מסכת שבת, אי אפשר לומר כי זאת הסיבה שמתחילים עם הוצאה, כי זה ג"כ מדאורייתא. אבל לכאורה, למה דוקא הוצאה?

אומר מהר"ל מפראג, הובא בספר פחד יצחק להרב יצחק הוטנר (חנוכה, מאמר ג' דף ל"ה) בזה"ל, מסכת שבת מתחילה בדיני הוצאה. הראשונים עמדו בטעם הדבר. ומהר"ל פירש, דמשום דמלאכת הוצאה, אינה נוהגת ביום טוב, לכן מתחיל התנא במלאכה המיוחדת לשבת. הרי ביום טוב, מתוך שהותרה הוצאה לצורך, הותרה נמי הוצאה שלא לצורך. לכן התנא מתחיל בדבר שהוא רק בשבת. אמנם ישנם הרבה דברים שווים בין שבת ליום טוב, אבל דבר זה הוא שונה. א"כ בזה אתה מוצא את הנקודה העיקרית המבדילה ביניהם, כאן אתה מגיע אל 'הנשמה' ואל העומק של העניין. זהו המיוחד בכך. אם בזה הדבר שונה האחד מן השני, הדבר סימן כי בכך תלוי העוקץ, פה הדבר העיקרי.

מסביר בעל פחד יצחק כך, סברת דבריו של מהר"ל היא, כי הגילוי המובהק של תוכן עניינו של כל מועד, הוא דוקא במקום המיוחד לו לבדו. [ועע"ש בתחילת המאמר החמישי, דף מ"ג].

וזהו מה שמיוחד בעצם בצום עשירי בטבת.

שערי יצחק – השיעור השבועי

היה חרבן בית המקדש וגלותנו. לכן, כדי לתקן זאת, מזהירים בראש ובראשונה על האיסור הזה.

במפרשים שם ישנם תירושים רבים על כך, ומסתברא בס"ד שגם זאת תשובה טובה.

הגר"י איבשיץ ביערות דבש [חלק ראשון דרוש י"ב] כותב כך, כי היותו בעונות הרבים משפט שסמך מלך בבל, ומאז חדלנו והלכנו הלך וחסר בעו"ה, והכל הולך אחר התחלה בעו"ה וכו'. כיון שאז התחיל המצור, הולכים אחרי ההתחלה.

ובהמשך הוא מביא, דהרב בית יוסף הביא בשם אבודרהם [טור או"ח סימן תקנ"ג] אם חל עשירי בטבת בשבת, בזמנים מקדם שהיה מיקלע, דוחה שבת וחייבים להתענות אפילו בשבת. ותמה הרב הנ"ל, אן רמיזא? ודחק עצמו להוציא מדכתיב בעצם היום הזה ע"ש. רק כבר תמהתי לעיל, למה אמר בזה לכתוב יום השבוע? אבל ידוע, דלפי מ"ש הירושלמי [פ"ד ה"ה והובא בטור או"ח] דבית ראשון נחרב בא' באב ובמוצאי השבת נחרב הבית כנודע וכו'. הוא עושה חשבון, להוכיח שזה יצא בשבת.

גם החתם סופר [בדרשותיו חלק ראשון דף צ"ט, וכן בחידושי החת"ס מגילה דף כ"ד] כותב כך, התחלת הצרה, היא יותר רעה מגמרה. בתשעה באב, כי אז תצמח ישועה. מלך בבל סמך על ירושלים, בעיצומו של יום שבת. הוא מאריך להסביר זאת, והוא אומר כי אילו היו שומרים שבת, אזי שכר שמירת שבת זה נחלה בלי מצרים, דהיינו בלי גבולות וחומה, לא מוגבל. אבל כיון שחיללו שבת, אין משהו שיעצור. העונש אדרבה שהעיר תבוא במצור וכו', רחמנא ליצלן.

ישנו עוד דבר נורא שכותב החת"ס, לא נרחיב על כך כעת, אבל כמדומני שכבר דיברתי על כך בעבר [שיעור מוצש"ק ויגש שנת התשע"ג ושנת התשע"ז], וכמובן שצריכים להזכיר זאת ולדעת

[לגבי דברי מהר"ל, שהוצאה מיוחדת לשבת, לכאורה יש להעיר שאם כן היה לו לתנא להתחיל בהבערה, משום דאתיא נמי אליבא דבית שמאי. ואולי זה בצירוף שהוצאה היא המלאכה האחרונה שבט"ל מלאכות, מה שאין כן הבערה שאינה לא ראשונה ולא אחרונה. אי נמי בצירוף אחד משאר הטעמים שכתבו המפרשים. איתמר].

כידוע, כפי שדיברנו על כך בשנים שעברו [שיעור מוצש"ק ויגש שנת התשע"ג ושנת התשע"ז], רבי דוד אבודרהם אומר חידוש גדול אשר לא נפסק להלכה, אמנם הוא לא מביא זאת בשם הגאונים אבל נתברר כי המקור לכך הוא בגאונים, בספר תיקון יששכר הביא זאת בשם הגאונים, כי אילו היה חל עשירי בטבת בשבת, הוא היה דוחה שבת, כמו שיום כיפור דוחה שבת. תשעה באב לא דוחה שבת, כל צום אינו דוחה שבת, אבל עשירי בטבת כן ידחה שבת. פלא עצום. ישנה אריכות להסביר זאת, למה הדבר כך, ועוד מעט נראה קצת בעו"ה. אבל יוצא, כי בעצם זהו הדבר המיוחד בעשירי בטבת, יותר משאר הצומות. כי בשאר הצומות, אפילו תשעה באב, אם חל בשבת הוא נדחה ליום ראשון. אבל עשירי בטבת, אילו היה חל בשבת, היה דוחה את השבת.

בלוח שלנו, לא יכול לחול עשירי בטבת בשבת, הוא יכול לחול רק בערב שבת [כמו בשנתנו זו]. אבל לא בשבת, לפי הלוח הקבוע. אבל בזמן שהיו מקדשים עפ"י הראייה, אכן הוא היה יכול לחול בשבת. ואז, אילו היה חל בשבת, היה דוחה את השבת. דנים בכך, האם ישנה נפק"מ גם לדידן, כמדומני שכבר דיברתי על כך בעבר, בכל אופן אפשר לפתוח את הספרים ולראות את העניין הזה.

סיבת הדבר היא, מכיון שחיללו את השבת. לא חרבה ירושלים אלא בשביל שחיללו בה את השבת [שבת דף קי"ט ע"ב].

אולי מכאן נלמד תירוץ נוסף מדוע פתחו חז"ל מסכת שבת בענייני איסור הוצאה. לפי שעל זה

את זה. באותו יום שסמך מלך בבל לְמַטָּה על ירושלים, כמו כן ישבו בית דין של מעלה. אלו מיימינים ואלו משמאילים, עד שגברו המשמאילים ונחרב הבית. והנה, אין לך שנה שאין קללתה מרובה מחברתה, וכל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו. נמצא שבכל שנה ושנה, מתחדש חרבן חדש. וזהו כל פעם שמגיע יום של עשרה בטבת, שהתחיל אז למעלה משפט החרבן. כמו"כ בכל דור ודור יושבים בית דין של מעלה, וגוזרים החרבן של כל שנה ושנה.

רואים שהעניין של עשירי בטבת, קשור לשבת.

ולגבי חנוכה, הרי הגזירות הראשונות של היוונים היו על שבת, וחודש ומילה. התחילו בזה, 'שבתא וירחא ומהולתא'. צריכים לדעת, זהו יסוד מה צריכים לתקן, כאשר ישנם ח"ו גזירות קשות. על מה גוזרים, זה מראה על מה צריכים לתקן. אם היוונים גוזרים על שבת, פירושו שבעם ישראל ישנם מחללי שבת. גדולי ישראל צריכים לראות היכן הפרצות, ולתקן את העניין הזה.

את היסוד הזה אומר הנצי"ב מולאזין בספרו 'מטיב שיר' על שיר השירים [דף ל"ה ל"ו], על הפסוק [שיר השירים ה', ד'] דוֹדִי שְׁלַח יָדוֹ מִן הַחֹר. כדאי לראות את הדברים בפנים, אבל אומר בעת רק את הדברים העיקריים.

מדת הקדוש ברוך הוא, כשהדור חוטא באיזה פרט, ויש הרבה פורצים איזה איסור חמור – לא שכולם התקלקלו, אלא ישנם פורצי גדר – וכִשְׁרִים שבדור עוד נוהגים עצמם על פי התורה, ובשביל פורצי גדר אין שמים לב למחות. הם לא מוחים בפורצי הגדר. רח"ל כאשר ישנה פרצה, אי אפשר להגיד שזה יסתדר במשך הזמן, כי אדרבה היא תתרחב ואי אפשר לדעת לאיפה זה יגיע. הפירצה, תוסיף ותגדל.

מה הקב"ה עושה? נועל הדלת לפני כשרים שבדור, ונגזרה גזירה שלא יהיו גם הכשרים יכולים לשמור כפי התורה.

שמעתם? הפלא ופלא. אם אתם לא מתקנים, שותקים, הקב"ה עושה שגם לכשרים יהיה קושי באותו הדבר. לא שהם יצטרכו ח"ו לחלל שבת, הם ישארו שומרי שבת ב"ה, אבל יהיה להם קשה לשמור את השבת. בכדי לשמור שבת, הם יצטרכו כל מיני תחבולות, בקשיים גדולים. בכדי שישומו את ליבם לתקן, יבינו שכאן זאת מדה כנגד מדה, ואז יפעלו לעצור את הפרצה.

המקור לכך הוא בגמ' ביומא [דף ס"ג ע"ב], כתוב שבזמן רבי יוחנן, למה גזרו על הבשר, מפני המתנות. על המרחצאות, מפני הטבילה. דהיינו, גזרו על השחיטה מכיון שלא היו נותנים מתנות כהונה. נו, אז אם גזרו על השחיטה, שאי אפשר לשחוט כדת וכדין, א"כ אדרבה הבשר יהיה עוד יותר יקר, עד שיצליחו למצוא בשר במחירת וכו', וממילא יהיה יותר קשה לתת מתנות. וכן לגבי המרחצאות, סגרו את המקוואות, נו, אז יהיה יותר קשה לקיים את מצות טבילת הנשים. גם הכשרות ששמרו טבילה, בגלל הגזירה הדבר יהיה קשה. בכל אופן אומרת הגמרא, 'גזרו על הבשר מפני המתנות, גזרו על המרחצאות מפני הטבילה'.

אומר על כך הנצי"ב, הטעם בדרכו של הקדוש ברוך הוא בזה, הוא כדי שיתעשתו יראי ה' לנפשם, ויראו עצות לבטל הגזירה, ובוה ישומו עצות שלא יפרצו גדר עוד. דהיינו, הם צריכים לפשפש במעשיהם, על מה ולמה עשה אלהים לנו, למה באה עלינו הצרה הזאת. אמנם יכולים לעשות כל מיני חכמות לבטל גזירות, כגון אם יתנו שוחד וכדו', אבל לא זו הדרך, לא זה מה שהקב"ה רוצה. זהו הפסד מרובה. צריכים לתקן את הפירצה, וממילא לא תתקיים הגזירה.

יוצא כך. אם היוונים גזרו על שבתא וירחא ומהולתא, ושבת זה הראשון, פירושו שהדבר הראשון שהיה זהו חילול שבת, ולכן צריכים למסור נפש על כך, ולתקן את העניין הזה. לראות מה צריכים לעשות.

וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלַי לְקַדֵּשׁ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת, וּלְבַלְתִּי שְׂאֵת מִשָּׂא, וּבֹא בְשַׁעְרֵי יְרוּשָׁלַם, בְּיוֹם הַשַּׁבָּת. וְהִצַּתִּי אֵשׁ בְּשַׁעְרֶיהָ, וְאָכְלָה אֶרְמֹנֹת יְרוּשָׁלַם, וְלֹא תִכְבְּהָ. רַחֲמָנָא לִיעֲלֹן.

לכאורה, מה הפירוש? למה דוקא שבת? ומה עם עבודה זרה, וכל העבירות החמורות האחרות שהיו? אלא התשובה, שהקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו מוכן לסלוח על הכל, רק תשמרו שבת.

כך מסביר שם הרד"ק, ומה שצויה להזהיר על השבת, והיו כמה עבירות אחרות בידם, ואף ע"ז. לפי ששמירת שבת, עיקר גדול באמונת האל בחידוש העולם, ובאמונה באותות ובמופתים, ובקיום כל התורה. וכל המשמר השבת באמונה ישרה, לא במהרה הוא חוטא בשאר המצוות. ואמרו רבותינו ז"ל כל המשמר שבת כהלכתה, אפילו עובד ע"ז כדור אנוש, מוחלין לו, שנאמר אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה, כל שומר שבת מחללו. אל תקרי מחללו, אלא מחול לו. והמצוה הראשונה שנצטוו ישראל קודם מתן תורה, היא שבת. ואתה רואה כמה גדולה שמירת שבת, שהרי תלה חרבן ירושלים בשמירת שבת וכו'.

המלבי"ם יותר מחדד את הדבר, וז"ל, אחר שהחליט ה' גזירתו – לאחר שכבר היה מוחלט בשמים גזירה קשה שיהיה החרבן, באופן כמעט סופי, אבל יש מדת הרחמים – חזרה מדת הרחמים, ונתנה להם תרופה קלה, שלא תוחרב ירושלים, והוא אם ישמרו את השבת מחללו. וזה כמ"ש חז"ל שכל השומר שבת כהלכתו, אפילו ע"ז כדור אנוש, מוחלין לו. כי שמירת השבת, תיעיד על אמונת החידוש וההשגחה, ומכחיש את העבודה זרה, וא"כ אי אפשר שחטא ע"ז יגרום החרבן, אחר שבשמירת השבת מעיד בהפך, שה' ברא העולם, ומשדד את המערכה. נכון שישנה עבודה זרה, אבל יש כאן איזו סתירה מיניה וביה. וכבר אמרו, שאם שמרו ישראל שתי שבתות מיד, נגאלים (וכל שכן שיועיל זכות השבת שלא תיחרב ירושלים).

א"כ, זהו הקשר בין חנוכה לעשירי בטבת, כי התחלת המצור התחיל בשבת קודש.

מי שיקרא את נבואות ירמיהו בספר ירמיה, יראה דבר מבהיל. כי למרות שהיו עבירות חמורות רח"ל, אבל כתוב שם בפרק י"ז כך, כה אמר יי' אלי, ה'לך ועמדת בשער בני העם אשר יבאו בו מלכי יהודה ואשר יצאו בו, ובכל שערי ירושלים. ואמרת אליהם שמעו דבר יי', מלכי יהודה וכל יהודה וכל יושבי ירושלים, הבאים בשערים האלה. כה אמר יי', השמרו בנפשותיכם, ואל תשאו משא ביום השבת והבאתם בשערי ירושלים. זהו איסור הוצאה. היו מביאים מחוץ לירושלים סחורה, פירות וכו' מן הכפרים אשר מסביב, כדי למכור בירושלים. בתוך ירושלים עצמה אין בעיא של טלטול, כי ירושלים דלתותיה ננעלות בלילה, כידוע מהגמרא, וכפי שמסביר שם גם הרד"ק. אבל הם היו מביאים משא מחוץ לירושלים, מרשות הרבים לרשות היחיד.

וכן מבפנים החוצה. ולא תוציאו משא מבתים ביום השבת, וכל מלאכה לא תעשו, וקדשתם את יום השבת, כאשר צויתי את אבותיכם. ישנם המסבירים, כי וקדשתם את יום השבת' היינו, שהם לא עשו קידוש. כמובא במעם לו עזו שם, בדרך ר"ז. ולא שמעו ולא הטו את אונם, ונקשו את ערפם לבלתי שמוע, ולבלתי קחת מוסר.

והיה אם שמעו תשמעו אלי נאם יי', לבלתי הביא משא בשערי העיר הזאת ביום השבת, ולקדש את יום השבת, לבלתי עשות בו כל מלאכה. ובאו בשערי העיר הזאת מלכים ושרים יושבים על פסא דוד רכבים ברכב ובסוסים המה ושריהם איש יהודה ויושבי ירושלים, וישבה העיר הזאת לעולם. ובאו מערי יהודה ומסביבות ירושלים ומארץ בנימן, ומן השפלה ומן ההר ומן הנגב, מבאים עולה וזבח ומנחה ולבונה ומבאי תודה בית יי'. אז הכל יהיה בסדר.

בספר מעם לועז על הנביא ירמיה [דף רע"א] הביא בשם פסיקתא, הוא מונה את כל העבירות שלהם, עשרה דברים שעברו עליהם. כל עשרת הדיברות. מי שיעיין שם, זה בדף בפסיקתא רבתי, עם פירוש זרע אפרים, זה בדף קט"ז קי"ז, ימצא מפורט הכל. אמר הקב"ה אם אתם מקיימים אלא דבר אחד, אני סולח לכם, והוא השבת. אבל בעוה"ר, ז'לא שמעו ולא הטו את אזנם'. ה' ירחם.

*

ראיתי בספר בשם קול דודי, להרב דוד פראגד, שהוא כתב דברים תמוהים. לפי דבריו, אולי היה אפשר למצוא קשר נוסף בין חנוכה לעשירי בטבת, אבל ישנו כאן איזה בלבול.

הוא כותב שם [חנוכה, דף א"ן כך, לגבי קבעום לשנה אחרת להלל ולהודאה, בענין הא דקבעום דוקא לשנה אחרת, דכאן יש טעם מיוחד לקבוע זכרון הנס בבחינת הזמן ולא בבחינת המקום, דהרי כל שנה, ז' ימים אחרי סוף חנוכה חל עשרה בטבת. וכידוע ח' ימי חנוכה, הם ז' ימים כנגד ז' ימי הבנין, ועוד יום כנגד בחינות העליונות, וכדמבואר במהר"ל לגבי שמונת ימי מילה וכו'.

וע"כ בח' בטבת שהוא יום הה' של ז' ימים אלו, כתוב בשו"ע או"ח סי' תק"פ שהוא מתעניות שבמגילת תענית שראוי להתענות בהם. מרן בשלחן ערוך הביא רשימה של ימים, שכתוב במגילת תענית להתענות בהם. צדיקים ואנשי מעשה מתענים בהם, ואחד מהימים הוא שמונה בטבת.

והסיבה היא, שהוא יום שתרגמו ע' זקנים התורה ביוונית לתלמי המלך. לתלמי המלך היו אלפי ספרים, והוא רצה גם את התורה של עם ישראל, ובאו אצלו למצרים שבעים ושנים זקנים לתרגם את התורה ליוונית. חז"ל אומרים [מגילת תענית י"ג], כי בגלל זה היה חושך שלושה ימים בעולם. כיון שמהתרגום הזה יצא כל מיני שיבושים, בשלב השני. כאשר הגויים כבר שלטו על התורה, הם יכלו לעשות בה כרצונם, כתבו מה שהם רוצים כביכול בשם התורה, זייפו

את התורה. או שיכולות להיות עוד סיבות אחרות.

בכל אופן, אומר בספר קול דודי כך, וא"כ רואין דה' ימים אחרי סוף חנוכה, שגברו החשמונאים על היוונים, חזרו וגברו היוונים, שכתבו להם התורה בלשונם, ונפל חושך לעולם שלשת ימים כמו שאמרו ז"ל. לדבריו, הנה נגמר חנוכה, היגענו עכשיו לח' בטבת, ושוב הפעם היוונים התגברו, כי כתבו את התורה ליוונית. דהיינו שמיום ח' עד יום י' נתבטל התיקון של חנוכה, והוחזר בחינת החרבן. דאור של חנוכה, נעשה חושך. ושוב בעוה"ר התחיל החרבן בפועל בי' בטבת.

אני קורא את הדברים, ומשתומם. הרי לגבי חנוכה, נס פך השמן היה בשנת שלושת אלפים תרכ"ב, ואילו תרגום התורה ליוונית היה מאה ושבע שנים לפני כן. הזמנים בכלל לא מתאימים. הוא עשה פה בלבול, אין קשר בין הדברים. אמנם התאריך הוא נכון, ח' בטבת, אבל לא ח' בטבת שאחרי נס חנוכה, זה לא היה באותה השנה, אלא מאה ושבע שנים לפני כן. מי שיעיין בספר סדר הדורות, יראה כי תרגום התורה ליוונית היה בשנת שלושת אלפים תקט"ו, ונס פך השמן היה בשנת שלושת אלפים תרכ"ב. אינני מבין, כיצד הוא עשה כאן תערובת כזאת, בלבול כזה. לומר שאחרי האור של חנוכה, נהיה חושך.

אולי היה אפשר בדוחק לתרץ שהוא מתכוין להגיד שזה בימים, אבל לא בשנה. אולם בהמשך דבריו רואים כי הוא מתכוין שבפועל ובמציאות כך היה.

לאחר מכן הוא כותב כך, ולגבי ט' בטבת, כותב המחבר – דהיינו מרן בשלחן ערוך – לא נודע איזו היא הצרה שאירע בו. ותמהו הט"ז והמג"א, דמבואר שם דבו ביום מת עזרא הסופר. המג"א שם אומר, והט"ז ג"כ כותב כך, אבל הוא הוסיף לתמוה על כך. המג"א אומר, כי בסליחות שלנו כתוב שביום הזה מת עזרא הסופר, א"כ יודעים מה היתה הצרה שאירעה

שערי יצחק – השיעור השבועי

ממשיך בספר קול דודי וכותב כך, דכיון דביום ח' כתבו התורה יונית, ביטלו כל התיקון שתיקנו בחנוכה כנו"ל, וא"כ כל המעלה שהיה לבית שני אחרי החרבן של בית ראשון נתבטלה, וממילא אין מרגישים צרה כ"כ במיתת עזרא הסופר. שעיקר התיקון שהביא לעולם, היה לבנות הבית השני, לתקן החטאים שחטאו בגלות שנשאו נשים נכריות. וקלקול כתיבת התורה ליונית, החזירם להתערב עם היוונים, ולמצב של חטא זה. החשמונאים נצחו את היוונים, וכעת ע"י שכתבו את התורה ליונית, התערבבו שוב הפעם עם היוונים.

זאת טעות. אלו דברים תמוהים. ישנו מרחק, לא קרב זה אל זה. יותר ממאה שנה.

שאלה מהקהל: אולי הכוונה היא כי בזמנינו, אותם אנשי מעשה שצמים בח' בטבת, הצער הזה אצלם הוא יותר מוחשי. אמנם התאריך היה מוקדם, אבל כיום ישנו צער שהוא מרגיש.

תשובת מרן שליט"א: אכן, הבלעתי זאת מקודם. רציתי לתרץ אותו כך, כי אולי הוא מתכוין לזה. מבחינה רעיונית הדבר נכון, אבל הוא לא התכוין לכך, כדמוכח בהמשך דבריו [וכדלעיל].

השלמת התשובה לשואל בעניין הבלבול הקיים בקרב מתחזקים ובעלי תשובה לגבי דרך לימוד התורה וקיום המצוות וכן הנהגות אחרות וכו'. הרחבה בעניין עונש נביאי השקר שהיו בזמנם והשומעים להם, גם אם יש מהם העושים נסים ונפלאות. והשוואה לאנשים בזמנינו הנתלים ברבנים האומרים נגד התורה.

דיברנו בסוף השיעור הקודם, לגבי הבלבול הקיים בדור שלנו, כתוב [ישעיהו נ"ט, ט"ז] וְתִהְיֶה הַאֲמֶת נְעֻדָּרֶת, אומרת הגמרא [סנהדרין דף צ"ז ע"א] מלמד שנעשית עדרים עדרים והולכת לה. ישנן דעות שונות, וחילוקי דעות, זה אומר בכה וזה אומר בכה, ויש אנשים מתבלבלים, לא יודעים באיזו דרך לבחור. הן בלימוד, הן בהשקפה, הן בדעות.

בו. כנראה הבית יוסף לא ידע זאת, מכיון שהדבר כתוב בסליחות שלאשכנזים. א"כ אינני חושב כי זאת תמיהה עליו, כי אולי הוא לא ידע מה שכתוב בסידורים שלהם.

וע"י בחת"ס שמפרש, דהא גופא דצרת מיתת עזרא הסופר נשכחה מישראל, ולא הבינו איזה צרה יש בהסתלקות מנהיג הדור, זה גופא חלק מהחושך שירד בח' טבת. דאחרי שכותבין התורה ביונית, כבר אבדה חשיבותו של עזרא הסופר, ולא מרגישים האבל שבהסתלקותו.

אומר החתם סופר, כי זאת גופא צרה, ששכחו מכך. 'שכחו' היינו, הם יודעים כי אז מת עזרא הסופר, אבל הם לא מבינים מה חסר מכך שעזרא הסופר מת. הוא ביאר זאת כך, שישנו כאן איזה רעיון.

בעל 'קול דודי' מקשר בין הדברים, אבל ישנה שם תערובת. אולם הרעיון יפה לכשעצמו, כפי שאומר החת"ס, כי לא נודעה הצרה פירושו, שלא מבינים את הצרה.

חושבני, אני אומר זאת ב'סוגריים', לגבי מניין השנים לשטרות, רבים אינם מבינים את העניין, מדוע אנחנו עושים את חשבון השנים לשטרות? בשנתנו זו, אנחנו בשנת בשל"ב לשטרות. ישנם התמהים, מה יש לך מהשטרות? זה היה היה וכו', והדבר קשור ליוונים וכו'? אולם לא מבינים, את מה שהסברנו כבר מספר פעמים [כגון בשיעור מוצש"ק משפטים התש"פ, וע"ע מאמר מיוחד בעניין זה בקובץ "דברי חפץ" חלק ה' דף ע"א] – זאת היא הצרה, שלא מבינים – כי זאת היא השנה שעזרא הסופר מת. עזרא הוא הנביא האחרון בעם ישראל, עזרא הוא מלאכי, כמבואר בגמ' מגילה דף י"ג, כך לפי הרבה דעות, ומאז פסקה הנבואה מעם ישראל. לכן אנחנו מזכירים את התאריך הזה, בכדי שנבין שאנחנו במצב של הסתר פנים, שלא יודעים בין ימינינו לשמאלינו, כי אין עוד נביא ולא אֲתָנוּ יִדְעַ עַד מָה וְתִהְיֶים ע"ד, ט"ז. לא מבינים את הצרה הזאת. אמרתי זאת במאמר המוסגר, לפי המהלך שלהם.

ואמרנו כי יש לקחת מוסר השכל ודוגמא מזמן הנביאים, שהיו נביאי אמת והיו נביאי שקר, ולכאורה ישנה טענה, למה שיבוא החרבן? מה אשמים הציבור, שנביאי השקר הטעו אותם? והשווינו זאת לזמנינו, לדור שלנו, שישנן כל מיני דעות ושיטות.

יכול מישוהו להגיד, טוב, אם הרב שלי אומר כך, וכי הוא מהסוג של נביאי השקר? וכי הוא טועה בדרך שלו? אבל רואים, כי למרות שנביאי השקר הטעו אותם, מאשימים את הציבור. אבל הטעו אותי, הוא יותר גדול ממני, אני סומך עליו, אינני בדרגא שלו. למה אני אשם? מדוע אני סובל?

ביארנו אז בס"ד כי התשובה לכך היא, שלא נביאי השקר הטעו אותך, אלא אתה רצית בכך. אתה מרצונך הטוב בוחר את נביאי השקר האלה. מכיון שנביאי השקר האלה אומרים ההיפך ממה שכתוב בתורה, א"כ אין לך סיבה להתבלבל. אם נביא שקר אומר לעבוד ע"ז, וכי זה מתאים לתורה? זה בודאי לא מתאים. אז למה אתה מחפש לך תירוצים? אלא, זהו יצר הרע שלך.

כך כתבנו שם, מי שיראה בחוברת 'שערי יצחק' החדשה, הדברים כבר נדפסו שם, וגם הוספתי לאחר השיעור כמה דברים, להשלים בכדי שלא יהיו אי הבנות.

בדף 20 מובא כך, אלה שהלכו אחרי נביאי השקר, זה לא בגלל שהם האמינו להם, אלא שהם רצו להאמין להם. איך אתה יכול להאמין לנביא שקר, האומר לך לעבוד עבודה זרה? הרי בתורה כתוב לא לעבוד ע"ז? אלא מאי, אתה סוגר את העיניים, יש לך תירוץ, אתה נתלה בו ובמה שהוא אומר. אבל אתה מבין, שזה שקר מה שהוא אומר, זאת אינה האמת. זאת רק 'כסות עיניים'.

המקור לעניין הזה, הוא בפירוש הרד"ק על ספר ירמיה פרק י"ד. ירמיה הנביא, שאל את הקב"ה שאלה זאת. וכפי שאמרנו, כמעט כבר נחתם

עליהם גזר דין, והקב"ה אומר לירמיהו הנביא, אל תתפלל עליהם בכלל, לא יעזור שום דבר. אפי' שיצומו ויקריבו קרבנות אינני שומע, לא רוצה אותם.

כתוב שם [פרק י"ד פסוק י"א - י"ב] כך, ויאמר יי' אלי, אל תתפלל בעד העם הזה לטובה. כי יצמו, אינני שמע אל רנתם. וכי יעלו עליה ומנחה, אינני רצם. כי בחרב ובקרב ובקרב, אנכי מכלה אותם. רח"ל. מבהיל.

שואל הנביא ירמיה [שם י"ג], ואמר, אהה אדני יי', הנה הנבאים אמרים להם לא תראו חרב, ורעב לא יהיה לכם, כי שלום אמת אתן לכם במקום הזה. מסבירים המפרשים, כגון הרד"ק, ריבונו של עולם, הם מוטעים. הטעו אותם נביאי השקר, למה מגיע להם כזה עונש חמור? הנביאים הללו אומרים להם, שיהיה שלום אמת, שלום אמיתי ובר קימא. לא יהיה חרבן, ירושלם לא תיחרב.

כך מסביר הרד"ק שם, וכן יתר המפרשים, מה יוכל ישראל לעשות, אם הנביאים מטעים אותם ואומרים להם לא תראו חרב ורעב?

אבל תשובת הקב"ה היתה, ויאמר יי' אלי, שקר הנבאים נבאים בשמי. לא שלחתים ולא צויתים ולא דברתי אליהם. חזון שקר וקסם ואליל ותרמית לבם, המה מתנבאים להם.

כך היא גירסתנו, מתנבאים להם, בה"א, כמובא בחלק הדקדוק למהרי"ץ זיע"א, אבל המנחת שי וספרים אחרים גורסים, מתנבאים 'לכם', בכא"ף. אולי בהמשך נראה ובל"ג בשיעור הבא, מהו ההבדל?

לכן פה אמר יי' על הנבאים הנבאים בשמי ואני לא שלחתים, והמה אמרים חרב ורעב לא יהיה בארץ הזאת, בחרב ובקרב יתמו הנבאים ההמה. זה יהיה ענשם של נביאי השקר האלה.

והעם אשר המה נבאים להם - מה עם הציבור אשר מאמינים לנביאי השקר הללו? קשה לקרוא את המלים - יהיו משלכים בחצות

שערי יצחק – השיעור השבועי

שהוא נביא־אמת. למרות שהוא יודע דברים, ואומר אותם בשם ה', זאת טעות. כך אומר הרד"ק.

אתם יודעים, אומרים 'אם אין קמח – אין תורה', זה רבי דוד קמחי.

מכאן למדנו, לגבי הנושא שלנו. לדוגמא, אם אנשים נתלים באיזה רבנים, ויודעים שזה נגד התורה, א"כ אתה זה שמטעה את עצמך. אם אתה מבין שהדבר אינו נכון, אתה לא יכול להגיד, פלוני אלמוני אמר כך ואני סומך עליו.

אבל, זאנכי תולעת ולא איש, האמת היא שלא הבנתי זאת. אכן הרד"ק כותב כך, אבל רבש"ע, ירמיה שואל שאלה, והקב"ה עונה לו תשובה, אולם העיקר חסר מן הספר. וכי הקב"ה סמך על כך שהרד"ק יסביר זאת לירמיה? הרי לא כתוב זאת בפסוק.

אתה עושה לי חשבון, שאתה לא צריך להאמין, כיון שזה נגד התורה. איפה הדבר רמוז במלים של־פסוקים? הקב"ה אומר לירמיה דברים שהוא יודע אותם, שהם נביאי שקר ושהם 'חזון קסם', ומה יהיה העונש שלהם, אבל לא את התשובה העיקרית. אתה מלמד זכות ואומר לי שהנביאים היו מטעים אותם, והתשובה היא ש'היה להם לבחון'. היכן הדבר כתוב בפסוק? לא זכיתי להבין.

הר"י אברבנאל אומר כמעט כמו הרד"ק, רק שהוא מוסיף עוד פרט, וגם עליו ישנה את אותה השאלה.

הוא אומר כך, אין התנצלות לעם הזה עם הנביאים, כיון שהיו קוראים אותם לעבוד ע"ז, ומן הידוע היה שהיו חייבי מיתה הם ונביאי השקר. מה אתה שומע לו בכלל?

והוא מוסיף, גם שנביאי האמת היו מנבאים להם ולא שומעים להם, ולמה היו א"כ שומעים את דברי נביאי השקר.

יש גם את נביאי האמת. אז יש שני צדדים, יש אומרים כך ויש אומרים כך. למה החלטת

ירושלם, מפני הרעב והחרב, ואין מקבר להמה. המה נשיהם ובניהם ובנתיהם. וּשְׁפָכְתִּי עֲלֵיהֶם אֶת רְעֵתִם. רח"ל. מבהיל.

אבל לכאורה קשה, מהי התשובה לשאלה? שאלתי, הרי מטעים אותם. והקב"ה אומר, לא, זהו שקר, והנביאים האלה בעצמם ימותו, והעם יהיו מושלכים בחרב, משמע אפי' יותר גרוע מנביאי השקר. אבל איפה התירוץ?

מפרש לנו הרד"ק, ז'העס', אף על פי שהיו מטעים אותם נביאי השקר, היה להם לבחון בין נביאי האמת לנביאי השקר. כי נביא האמת, מעמיד אותם על תורת משה, ונביאי השקר מיפים להם עבודה זרה שהוא בטול התורה.

ואף על פי שהם צודקים בקצת דבריהם בעתידות. זהו כפי שכתוב בתורה לגבי נביא שקר, [דברים י"ג, ב'] וְנָתַן אֱלֹהֶיךָ אוֹת אוֹ מוֹפֵת, לפעמים הם אומרים דברים שיהיו בעתיד, וזה מתקיים. לכן אנשים מאמינים להם, הנה הם צדקו, כיצד הם ידעו דברים שאי אפשר היה לדעת?

היה לכם להחזיק זה בקסם, לא בנבואה. לכן כתוב לפני כן, 'חזון קסם', כי זה כמו קוסמים היכולים לדעת. זה לא אומר שהם צדיקים, ושדבריהם נאמרו בשם ה'. ישנם דרכים, שאפשר לדעת את העתידות. יש בעולם כוחות כאלה, שאפשר לדעת דברים שיהיו בעתיד. זאת אינה ראייה שזה מהקב"ה, ושזהו דבר אמיתי. לא צריכים להאמין לזה.

והסיבה היא, כיון שדבריהם לביטול תורה, והיא עבודה זרה. שאפילו יעשו אותות ומופתים, אמרה תורה יומת, כי דָּבָר סרה. נביא כזה, הוא נביא שקר. וקיום האותות והמופתים, אמר הכתוב הטעם, כי מנסה ה' אלהיכם אתכם. ישנו נסיון בעולם. יש תורה, לא למדתם תורה? לא למדתם חומש? כתוב [דברים י"ג, ב'] וְנָתַן אֱלֹהֶיךָ אוֹת אוֹ מוֹפֵת וגו', אם הוא אומר לך לעשות כנגד התורה, אל תאמין לו. מה שמתקיימים הדברים שהוא אומר, זה לא מראה

ללכת ולשמוע דוקא לנביאי השקר? זה לא שכולם היו נביאי שקר, ואז אולי אתה צודק בלימוד זכות, אלא ישנם נביאי האמת, למה אתה מחליט לשמוע דוקא לנביאי השקר? זהו תוספת נופך של אברבנאל.

מה"ר משה דוד ואלי, שהיה תלמיד חבר להרמח"ל – רבי משה חיים לוצאטו, בעל מסילת ישרים – שהיה ג"כ גברא רבה, יש לו פירוש על ספר ירמיהו בשם מרפא לשון, הוא ג"כ עמד על השאלה הזאת, ואומר שתי תשובות אחרות.

הוא כותב שם [מרפא לשון על ירמיהו, דף ק"ד] כך, אעפ"י שהיו מתפתים מנביאי השקר המרמים אותם בדבריהם, לא היה להם לקבל את פיתוים ולהאמין אליהם, לבי טעמים:

הא' – כי ידע איניש בנפשיה, אם הוא ראוי לטובה או לרעה כפי מעשיו. ואם הם היו שטופים ומשוקעים בכל מיני עבירות ומעשים רעים שבעולם, איך יאמינו לדברי נביאי השקר שהיו מבטיחים להם את הטוב, וכי מצינו חוטא נשכר? והלא רעה שמורה לרעים.

הטענה על אותם נביאים, תגידו, אתם עושים עבירות, או שאינכם עושים עבירות? הרי אתם יודעים שאתם לא בסדר, א"כ כיצד אתם חושבים שלא יהיה חרבן, ושהכל יסתדר. זאת תשובה אחת.

תשובה שנייה, ועוד, שהיו מכירים את נביאי השקר שהיו אנשים רעים וחטאים, ואיך אפשר שתהיה עליהם השראת השכינה. כיצד אתה חושב, שאדם זה הוא נביא? הרי הוא רשע. אתה חושב שתשרה עליו השכינה, והוא יגיד נבואות?

כי אפילו הרב המורה הוראות – רב שפוסק שאלות – צריך להיות אדם כשר ומעשיו הגונים, כענין אָמרם ז"ל, אם הרב דומה למלאך ה' צבאות, יבקשו תורה מפיהו. ואם לאו, אל יבקשו תורה מפיהו. וכל שכן הנביא.

ולכן הפתאים האלו שהיו מאמינים לנביאי השקר, לא היה להם שום התנצלות כלל ועיקר, מפני הטעמים הנזכרים, ואדרבא היו ראויים אל הפורענות הגדולה הנזכרת, בענין שיהיו מושלכים בחוצות ירושלים ואין מקבר להמה, ככלי אין חפץ בו, כי אבדה קדושתם לגמרי מפני מעשיהם הרעים, המה נשיהם ובניהם ובנותיהם, והרעה שעשו נשפכה עליהם בעת פקודתם, ולכן נשארו בחרפה ובבוזין והופקרו לכל הרעות, וז"ש ושפכתי עליהם את רעתם.

אלו שני התירוצים שלו.

אולם את אותה השאלה, יש לי גם כאן. אינני מבין, 'העיקר חסר מן הספר', הדברים כתובים במרפא לשון. ירמיה שאל שאלה, והקב"ה ענה, וכי התשובה לשאלת ירמיה כתובה רק בספר מרפא לשון?

חושבני, כי המצודת דוד הרגיש בקושי הזה. בדרך כלל, המצודת דוד בפירושו מלקט את הסולת מכל המפרשים שלפניו, ובנ"ד הוא נטה מדברי הרד"ק. הוא בודאי ראה את דברי הרד"ק, ולא פירש כמוהו. לפי איך שהמצודת דוד מסביר, התשובה לשאלה אכן כתובה בפסוק, אבל תשובה אחרת.

אומר המצודת דוד [שם בפסוק י"ד] כך, הלא יש להם דעת אשר המה מתנבאים בשקר, כי מעולם לא שלחתים ולא צויתי אותם שום צוואה, אף לא דיברתי אליהם דבר מבלי שליחות. וא"כ אין בידם לתת שום אות ומופת, ובמה מחזיקים אותם לנביאים?

הוא מפרש פירוש אחר. דהיינו, למה אתם חושבים שהם נביאי אמת? בגלל שהם עושים אותות ומופתים? אני לא שלחתי אותם, ממילא הם לא נתנו אותות ומופתים, ולכן אין סיבה שתחזיקו אותם לנביאים.

הביאור הזה, מתאים עם הפסוק, מסתדר מצויין. התשובה היא, לא שלחתים ולא צויתים, וא"כ אין סיבה שתאמינו להם.

ידעו שהוא שקר. גם לא התעו העם בנבואת הבעל, רק "חיזקו ידי מרעים לבלתי שבו איש מרעתו", עד שהנביאים והעם לא היו מותעים, רק בודים שקרים למלאות תאותם, ובזה "היו לי כולם כסדום, והעם היו כעמורה". שהיה להם חקים לא טובים, למלא תאותם. בסדר, הנביאים שקרנים, והציבור שקרנים, והכל מובן. אין מה ללמד זכות, הם יודעים בעצמם כי אלו שקרים.

יפה מאד. זאת תשובה טובה לשאלה, מדוע אין מזה לימוד זכות. אבל דבר זה כתוב אח"כ בפרק כ"ג, ואנחנו אוחזים כעת בפרק י"ד. ירמיה הנביא שאל כאן שאלה, וכאן לא כתובה התשובה הזאת. לגבי פרק י"ד, צריך ללמוד פשוט, אבל שם בפרק כ"ג זה משהו אחר.

בספר דברי יואל מסאטמר ותניינא, פרשת שופטים, מדף ס"ח העמיק והאריך בנושא הזה, הוא מביא ומקדים בשם בעל תולדות יעקב יוסף ששמע מרבו הבעש"ט, כי בעת רדת הנשמה קדושה מלמעלה לגוף האדם, מתעורר הקטרוג מלמעלה מס"ם לומר, מעתה לא יוכל לפעול פעולתו להסטין ולפתות, מאחר שזה יחזיר העולם למוטב, ואם כן למה נכרא לריק. עד שאומרים לו, שיברא כנגדו אדם בליעל בדמות הצדיק, שיהיה מסית ומדיח ע"כ.

כאשר יורדת נשמה של צדיק לעולם, שבכוח הקדושה שלו הוא יכול להפוך את כל העולם, אז ס"מ התחיל לקטרג, ריבונו של עולם, אם כן אין לי מה לעשות. כיצד אני אשטיין? הרי אני יכול לפתות? כולם יחזרו בתשובה, ונגמר. וכי בראת אותי לריק?

עונה לו הקב"ה, תשמע, הורדנו צדיק לעולם, נוריד כמשקל נגדי, גם אדם בליעל בדמות צדיק. יהיה מישהו אחר, שהוא כאילו צדיק, והוא יסית וידיח.

לפי דברי התולדות יעקב יוסף, הקושיא עומדת, כי היאך ידע האדם אל מי להתחבר, לקיים בו הפסוק 'אחרי י"י אלהיכם תלכו וגו'.

אבל הוא יוצא מנקודת הנחה, שהנביאים הללו לא עשו אותות ומופתים. אכן זה מסתדר טוב בפשט, אבל לרד"ק היה פשוט בהיפך, שהנביאים הללו עשו אותות ומופתים, רק הוא אומר שזה היה נסיון. אי אפשר להתווכח על המציאות, האם הם עשו אותות ומופתים או שלא, אינני יודע, אולם ההנחה הפשוטה שלו היא נגד ההנחה הפשוטה של הרד"ק. ולכאורה הרד"ק צודק, כי האנשים אינם מאמינים לסתם אנשים שאומרים להם נבואות, הם צריכים להטעות קצת, להגיד איזה דברים שיתקיימו, ורק כך האנשים מאמינים להם. אפילו אם רק חלק מן הדברים שלהם מתקיימים, האנשים כבר מאמינים להם להכל.

א"כ הפשט של המצודות דוד הוא בסדר, מסתדר עם הפסוק, אבל לגופו של עניין זהו דבר תמוה, להגיד שהם לא נתנו שום אותות ומופתים, ולכן עדיין הדבר צ"ע.

המלבי"ם בנ"ד לא כתב משהו, אבל אח"כ בירמיה פרק כ"ג פסוק י"ד כתב כך, וּבְנֵי יְרוּשָׁלַם רְאִיתִי שְׁעֵרֹרָה וְגו'.

דרך אגב, ישנם כאלה החושבים, שצריך להיות 'שערוריה', מכיון שלא מכירים את המלה הזאת. והעירו על כך לגבי המכתב של מרן שליט"א בנוגע לפתיחת קברי ילדי תימן הנעדרים, שנדפס בחוברת 'שערי יצחק' מוצש"ק תולדות התשפ"א, שם נכתב 'שערוריה', ואף היו שפירסמו את המכתב ו"תיקנו" את המלה ל'שערוריה', למרות שהאות רי"ש היתה מנוקדת בקמץ. העורך.]

נְאוֹף וְהֶלֶךְ בְּשִׁקְרָה, וְחִזְקוּ יְדֵי מְרֵעִים, לְבַלְתִּי שָׁבוּ אִישׁ מְרֵעֵתוֹ. הָיוּ לִי כָּלֵם בְּסָדָם, וַיִּשְׁבִּיָהּ בְּעַמְרָה. לָכֵן כֹּה אָמַר יְיָ צְבָאוֹת עַל הַנְּבִיאִים, הֲנִי מְאֲבִיל אוֹתָם לַעֲנֶה, וְהִשְׁקַתִּים מִי רֹאשׁ. כִּי מֵאֵת נְבִיאֵי יְרוּשָׁלַם יֵצְאָה חֲנֻפָה לְכָל הָאָרֶץ.

אומר המלבים כך, 'ובנביאי ירושלים ראיתי שערורה' דבר מגונה מאד, כי הם לא תעו בבעל כלל, רק ע"י 'שנאפו' ורצו למלאות תאות לבם לכן 'הלכו בשקר' שהם בעצמם

כי היאך יכול להבחין שאותו שהוא מתחבר אליו הוא ההולך בדרך האמת, שעל ידו יוכל להבחין על האחר. והלא מכיון שבזמן שנברא הצדיק האמיתי, נותנים לו נגד זה איש בליעל בדמות ת"ח, ושניהם נראים כאחד כדי שיהיה בחירה בזה, א"כ הרי לא יוכל האדם להבחין ולידע מיהו ההולך בדרך האמת, ומיהו השליח מהבעל דבר. דהיינו סמ"ך מי"ם.

אחרי שמאריך על כך, הוא מגיע בהמשך אל הנביא ירמיה. וז"ל, באמת מצינו ענין זה גם בדברי הנביאים, שאמר ירמיה הנביא וירמיה י"ד, י"ג] ואומר אהה י"י אלהים הנה הנביאים אומרים להם לא תראו חרב ורעב לא יהיה לכם, כי שלום אמת אתן לכם במקום הזה. ולכאורה אין לפרש שירמיה הנביא סיפר להקב"ה מה שאומרים נביאי השקר כהוכחה וטענה, כי הלא ידע שאין בהם אמת.

אמנם המפרשים כתבו שם, שרצה בזה ללמד זכות על ישראל, שהיה לאותן נביאי השקר כח להגיד עתידות, ונתברר כי צדקו דבריהם בכמה עניינים, ועיי"ז יכלו להטעות את ישראל שלא יפחדו מדברי ירמיה כשהזהיר אותם על העונשים, כי המה הרגיעו את דעתם באמרם כי רואים הם בנבואה שלא יהיה חרב ורעב, והיו מייפים להם מעשיהם הרעים. ומעתה כיון שנביאי השקר מטעים אותם, א"כ אין בהם אשם, ואין מן הראוי לענוש אותם, כי מה יעשה העם שאין יודעים להבחין בין האמת והשקר. ובזה רצה להצילם מהעונש שהזהיר אותם הקב"ה.

והנה משמע מזה, שבאמת לא היה באפשרי לבני ישראל, להבחין ולידע מיהו הנביא אמת ומיהו הנביא שקר, וכמו שכתבו הקדמונים שהיו בין נביאי הבעל צדיקים ועובדי ה'. כיצד הדבר יכול להיות? שנביאי הבעל יהיו צדיקים? ונדמה להם שהאמת כדבריהם שמתנבאים, כי על ידי איזה חטא ופגם שפגמו, הגיעו לידי כך שיחשבו שהאמת כדבריהם. ישנו מצב, של אנשים עובדי ה' אשר יש להם חטאים, והם התבלבלו. אבל כלפי חוץ היו נראים ככשרים וצדיקים,

ולכן היה להם הכח להתעות את ישראל כל כך, שכאילו ירמיה הנביא מצא בזה לימוד זכות על ישראל. הלשון נראה טעות דפוס, וצ"ל 'שירמיה הנביא מצא בזה כאילו לימוד זכות'.

אמנם לפי זה צריך להבין מה שהשיב לו הקב"ה לירמיה [שם] ויאמר י"י אלי שקר הנביאים נבאים בשמי, לא שלחתים ולא צויתים וגו' שקר וקסם מתנבאים לכם, לכן כה אמר י"י על הנביאים וגו', והעם אשר המה נבאים להם יהיה וגו'. כי לכאורה אין בזה תשובה על דברי ירמיה הנביא שהשתדל ללמד זכות על ישראל. אם כן, מה הקב"ה ענה לו?

והוא מביא על זה את דברי הרד"ק שהבאנו לעיל בזה"ל, והרד"ק שם כתב, שהשיב לו השי"ת, שאעפ"י שנביאי השקר מתעים אותם, מ"מ היה להם להבחין בין נביאי האמת לנביאי השקר. כי נביא אמת מעמיד אותם על תורת משה, ונביאי השקר מייפים להם עבודה זרה, שזה ביטול התורה. ואעפ"י שנוכחו לדעת כי נתקיימו כמה דברים ממה שהגידו להם נביאי השקר בעתידות, עכ"ז היה להם לתלות הדברים ההם בקסם ולא בנבואה, כי הלא דבריהם מכוונים לביטול התורה וכו' עיי"ש.

אולם הוא אומר, כי גם הרד"ק אינו מסתדר לו.

וזה לשונו [בדף ע"ו], אבל באמת עדיין אינו מובן כל צרכו, שהרי נביאי השקר הללו, נתנו טעם הגון לכל דבריהם. ואף שעכשיו אנו יודעים למפרע, כפי מה שהתברר לנו מדברי הנביאים, שלא צדקו נביא השקר. אבל אז בדורם, שהיו נראים כלפי חוץ שהמה הולכים בדרך הישר, א"כ היאך היתה באפשרי לבני ישראל להזהר מהם?

כיון שהזמן קצר, אומר לכם כעת רק את עיקר הרעיון שלו.

הוא מבאר זאת, עפ"י היסוד שאומר רבי חיים בן עטאר, באחד מפירושו לפסוק לא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אַחֲרַיִם עַל פְּנֵי [שמות כ', ב']. כי כאשר

על מעשיו אשר לא טובים ח"ו עד היכן המה מגיעים לקלקל ולהרוס בחטא קל חס ושלוש, הרבה יותר ממה שהחריב נבוכדנצר וטיטוס. כי הלא נבוכדנצר וטיטוס, לא עשו במעשיהם שום פגם וקלקול כלל למעלה, כי לא להם חלק ושורש בעולמות העליונים שיהו יכולים לנגוע שם כלל במעשיהם. רק שבחטאינו, נתמעט ותש כביכול כח גבורה של מעלה. את מקדש ה' טימאו כביכול, המקדש העליון. ועל ידי כן היה להם כח לנבוכדנצר וטיטוס להחריב המקדש של מטה, המכוון נגד המקדש של מעלה. כמו שארז"ל [איכה רבתי מ"א, א'] קמחא טחינא טחינת. הרי כי עונותינו החריבו נוח מעלה עולמות עליונים הקדושים, והמה החריבו רק נוח מטה. וזהו שהתפלל דוד המלך עליו השלום [תהלים ע"ד, ה'] יִדַע כְּמַבִּיא לְמַעַלָּה בְּסֶבֶךְ עֵץ קִרְדָּמוֹת. ביקש שייחשב לו כאלו למעלה בשמי מרומים הרס. אבל באמת לא נגעו שם מעשיו כלל כנ"ל.

אומר הדברי יואל, כי זהו הפירוש לגבי נביאי השקר האלה, כפי שנאמר 'לא שלחתים ולא צויתים'. מה הפירוש, 'לא צויתים'? זהו כפי שכתוב בפרשת שופטים [דברים י"ז, ג'] וַיִּלְךְ וַיַּעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָהֶם, וְלִשְׁמֵשׁ אֹז לִירֵחַ אֹז לְכָל צָבָא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לֹא צְוִיתִי. הכוונה היא, אני לא נתתי להם את הכוח הזה, הכוח הזה הוא לא ממני אלא מכס. כיון שאתם מאמינים לנביאי השקר האלה, או עובדים את הע"ז, דבר זה הוא שנותן להם את הכוח.

ולפי זה אפשר לומר גם כן, שזהו מה שהשיב הקב"ה לירמיה, לא שלחתים ולא צויתים וגו'. היינו שמה שהיה לאותן נביאי השקר כח להגיד עתידות, וצדקו דבריהם בכמה ענינים, שע"י יכלו להטעות את ישראל שלא יפחדו מדברי ירמיה כשהזהיר אותם על הענשים, הרי לא אני צויתי להיות הכח הזה אצלם להגיד עתידות. אלא שהגיעו אליה ע"י בני דורם, שע"י עבודתם ואמונתם בהם נתנו להם הכח. ולכן שפיר יש בזה מענה לירמיה שרצה ללמד זכות על ישראל, מכיון שהם עצמם אשמים על כך.

יש בעולם ע"ז שעושה נסים ונפלאות, כפי שהגמ' אומרת במסכת סנהדרין [דף צ' ע"א], אפילו כאשר ע"ז מעמיד חמה באמצע הרקיע, ח"ו יכול להיות נסים ונפלאות מע"ז. איך יכול להיות, שכוחות הטומאה יעשו פלאים נגד הטבע?

אומר האור החיים הקדוש שם בזה"ל, עוד ירצה לומר, כי כל עבודה זרה שבעולם, אין פעולת העובד, פועלת הדרגה בנעבד לעשותו אלהים, כאשר תעשנה פעולת איש ישראל. כי נותן כח גדול בבחינת הרע, וכופה חס ושלוש בחינה המעולה, לפני בחינת הרע רחמנא ליצלן. והוא אָמרו, לא יהיה לך אלהים, פי' הויה שלך תעשנו אלהים. יהודי שעובד ע"ז, בגלל שהוא יהודי, הוא נותן לזה את הכוח לעשות נסים ונפלאות. הפלא ופלא. פועל הדרגה, דהיינו מעלה אותה מדרגא לדרגא.

הדבר ידוע מהספר נפש החיים [שער א' פרק ג' וד"ז], שמאריך על כך וכותב, כל איש ישראל, אל יאמר בלבו ח"ו כי מה אני ומה כחי לפעול במעשי השפלים שום ענין בעולם? אמנם יבין וידע ויקבע במחשבות לבו, שכל פרטי מעשיו ודיבוריו ומחשבותיו כל עת ורגע, לא אתאבידו ח"ו. ומה רבו מעשיו, ומאד גדלו ורמו. שכל אחת, עולה כפי שרשה, לפעול פעולתה בגבהי מרומים, בעולמות וצחצחות האורות העליונים. המדובר גם לגבי מצוות, וגם לגבי העבירות. שהאדם לא יגיד, מה אני כבר עושה, ומה אני שוה. תדע לך, כל מה שאתה עושה, כל המחשבות שלך, שום דבר לא נאבד.

וקרוב לשמוע, שגם זה בכלל כוונתם ז"ל באבות [פ"ב מ"א] "דע מה למעלה ממך". רוצה לומר עם כי אינך רואה בעיניך, הענינים הנוראים הנעשים ממעשיך, אבל תדע נאמנה כי כל מה שנעשה למעלה בעולמות העליונים גבוהי גבוהים, הכל ממך הוא על פי מעשיך לאן נוטים, על פיהם יצאו ויבואו.

ובאמת כי האיש החכם ויבן את זאת לאמיתו, לבו יחיל בקרבו בחיל ורעדה, בשומו על לבו

זאת היא התשובה לשאלה. מה אתם אומרים? שהם עושים נסים ונפלאות? ישנה כביכול הוכחה שהם צודקים? התשובה היא, כל מה שהם מצליחים, זה רק בגלל האמונה שלכם בהם.

זהו הפירוש שלו, לכאורה זה נכנס במלים שבפסוק 'לא שלחתים ולא ציויתים', אבל האמת היא שיש לי הרבה תמיהות על הפירוש שלו, גם בפירושו על הפסוק בשופטים. זהו דרוש, אלו דברים נפלאים, הרעיון מצד עצמו הוא נפלא, אבל הוא מסביר כך ברש"י וברד"ק, וזהו אינו הפשט. זה דרוש, א"א להכניס זאת בדבריהם. הדבר יכול להיות טוב מצד עצמו, אבל לא להגיד שרש"י והרד"ק התכוונו לכך.

ובכלל, נראה לי שישנה כאן תערובת, כי הרד"ק לא אוהו שנביאי השקר אז היו צדיקים, אלא שהם היו רשעים, כפי שאומר ג"כ ר"ד ואל"י. אבל בעל דברי יואל לקח כמה שיטות, וחיבר אותם ביחד, בכדי לתרץ זאת. ברם, קשה להכניס זאת ברד"ק, וכן ברש"י, כפי שברצונו להגיד.

בכל אופן, בנתיים אמרנו כמה וכמה דרכים, והשם ברוך הוא יעזור שנשלים את הנושא הזה בל"נ.

שאלה מהקהל: היסוד לכשעצמו הוא אמיתי?

תשובת מרן שליט"א: אכן זהו יסוד אמיתי, הדבר כתוב ברבינו חיים בן עטאר. אבל לעניינינו זה לא קשור, א"א לתרץ כך את הרד"ק, מכיון שהרד"ק לא התכוין לזה. וכו' וכו'. יש עוד כמה תמיהות על דבריו, בלי נדר אם נספיק בשיעור הבא.

פסק מרן שליט"א כי אין להניח תפילין בתפילת מנחה של צום י' בטבת שחל בערב שבת, כמו בשנה זו.

נסיים במה שנוגע אלינו כעת, לקראת עשירי בטבת.

הדפיסו זאת כבר בעלון כתרי התורה [פ' מקץ, גליון ל"ד], לקראת עשירי בטבת, בזה"ל, הנחת תפילין ב'י בטבת שחל בער"ש. מנהגינו להניח תפילין במנחה שלתעניות, והטעמים לזה הם, א. כדי להשלים מאה ברכות [שת"ז סי' מ"ז סק"ט]. ב. כדי להבחין מי מתענה, כדי שידעו שיש לכל הפחות ששה מתענים [נהר מצרים הלכות תפילין ס"ד]. ג. כדי להוסיף הכנעה ביום זה [שע"ה סי' ק"ב הע' ל"ב]. ד. שאז הגוף נקי ואפשר להניחם מה שנמנעו ביום אחר [שם].

והנה כל הטעמים הנ"ל שייכים גם בער"ש, כגון עשירי בטבת בשנה זו. וכן אמנם היה המנהג בתימן ברוב בתי הכנסת [שם]. אמנם מכיון שדעת רוב המקובלים שאין להניחם אז כי כבר נתנוצץ קדושת שבת [כמב' בכה"ח סי' כ"ה סק"ק], דעת מרן הגר"י רצאבי שליט"א שעדיף שלא להניחם אז.

הרה"ג נתנאל עומיסי שליט"א כתב שם בעלון, ושאלתי למרן שליט"א, כיון שלפי הפשט אין מניעה להניח תפילין בער"ש וכנזכר בגמרא שכן עשו, ובנוסף מנהגנו להניח תפילין במנחה שלתעניות ואף בער"ש, מדוע א"כ צריכים אנו לחוש לדעת המקובלים.

והשיב, שהמנהג להניח תפילין במנחה בתעניות אין עיקרו חיוב בפוסקים אלא עניין טוב, ומכיון שע"פ המקובלים יש מניעה להניח בער"ש, יש לנו לנהוג שב ואל תעשה, שמהיות טוב אל תיקרא רע.

ומ"מ כאשר הציבור מניחים תפילין, לא ישנה מהם ויניח אף הוא. וע"כ יקח את תפיליו בער"ש לבית הכנסת, ואם רואה שרובם מניחים, יניח אף הוא, ואם יש שמניחים ויש שאינם מניחים, שב ואל תעשה עדיף כאמור.

כבר דיברנו בשנים שעברו [מוצש"ק ויגש ה'תשע"א, ומוצש"ק יתרו התשע"ט], כי נראה לי שהדבר אינו רצוי. כמובן שלא יהיו חילוקי דעות ח"ו, שיחליטו הקהל מראש שלא יניחו תפילין, בכדי שלא יהיה 'לא תתגודדו', וכדי שלא תהיה ח"ו מחלוקת. נראה לי, שאם

שערי יצחק – השיעור השבועי

בטבת, מה שפורסם כבר בעבר בשנת התשע"ד. ישנם הרבה פרטי דינים שצריכים לדעת, כגון לגבי ברכת כהנים, האם אפשר להגיד ברכת כהנים כאשר מתפללים מנחה, כי אם זה סמוך חצי שעה לשקיעת החמה אפשר להגיד. וכן מתי אפשר לאכול, בצאת הכוכבים. ועוד כמה וכמה פרטים, המבוארים שם. אין לנו כעת זמן להיכנס לכך, אבל ב"ה שזה כבר תורה שבכתב, אפשר לראות את הדברים בפנים. אשרינו מה טוב חלקינו, יש כאן את כל הפרטים בצורה מעשית, ומאירת עיניים. יישר כוחו.

שאלה מהקהל: אבל הרב כתב שם, כי גם עפ"י הפשט וגם עפ"י הסוד, אין עניין להניח תפילין. אבל כעת ביאר הרב כי אין מניעה עפ"י הפשט.

תשובת מרן שליט"א: יש שני פשטים... אתה צודק, זה כנראה לא כ"כ מדויק. ומי שלומד, יבין. הכוונה שיש לפי הפשט סיבה שלא לעשות זאת. לכך התכוון מי שערך את זה, לא אני זה שערכת זאת. כי עפ"י הפשט, יש צד כזה ויש צד אחר.

המקום ברוך הוא יזכנו, שגם צום העשירי ייהפך בקרוב לששון ולשמחה ולמועדים טובים וגו' אכ"ר.

הודעה חשובה

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך. השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א. הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

פרטים בטלפון: 050-4140741.

מהרי"ץ זיע"א היה בזמנינו, הוא היה אומר לא להניח תפילין. הסברתי זאת כבר בהרחבה בעבר, ובעלון כתרי התורה הנ"ל נדפסו תמצית הדברים. אבל ברצוני לחדד את הדבר.

הרב עומסי שאל, מה הבעיה להניח תפילין? נכון שהמקובלים אומרים לא להניח, אבל לפי הפשט אין בעיה.

אכן הדבר אמת ויציב, אבל השיטה שלנו, זאת אינה שיטה שלי אלא כך גאון עוזנו מהרי"ץ זיע"א לימד אותנו, 'מהיות טוב אל תיקרא רע'. לפי הפשט, 'מותר' להניח אז תפילין, אבל עפ"י הסוד 'אסור' להניח תפילין, כי הדבר מזיק. מאחרי חצות, כבר מתנוצץ קדושת שבת. וי"א אפילו כבר משעה חמישית. ונראה גם מדברי מהרי"ץ, שהנקודה היא עפ"י הסוד. זה לא שחיפשו תירוץ, למה להניח תפילין, אלא מה דעת המקובלים, ומהרי"ץ הביא שהחמדת ימים אומר שאפשר להניח תפילין. אבל רוב המקובלים שאחרי החמדת ימים דחו זאת. לכן אני אומר, שאי אפשר להתעלם מכך, ואין לי ספק שאם מהרי"ץ היה בזמנינו הוא היה מבטל זאת.

אבל ברצוני להוסיף, כי יתירה מכך. כל העניין להניח תפילין במנחה של תענית, אפילו בימים הרגילים, אינני בטוח שקדמונינו עשו את זה. בתכאליל כת"י לא מוזכר דבר כזה, אינני יודע מאיזה דור התחילו בכך, זהו דבר טוב ורצוי, זאת הנהגה טובה, בפרט שזה מוסיף יראת שמים, וכן להשלים מאה ברכות, יש עניין להניח תפילין. יכול להיות, שכל העניין התחיל עפ"י הסוד, עפ"י המקובלים. א"כ עפ"י הסוד הדבר נכנס, ועפ"י הסוד הוא צריך לצאת.

זאת הנקודה שרציתי להוסיף, כי אין לחשוב שזהו מנהג קדום מדורי דורות, שמניחים תפילין בתעניות. אינני יודע מתי זה התחיל, אולי לפני שלוש מאות שנה.

בסוף חוברת שערי יצחק האחרונה [מוצש"ק וישב התשפ"א], ב"ה יישר כוחו של הרב שילה, שהדפיס שם שוב את ה'פסקי דינים לצום עשרה